

УДК 37. 013. 2: 37(477)(092) Костомаров

РЕЛІГІЙНО-ПРОСВІТНИЦЬКІ ПОГЛЯДИ М. КОСТОМАРОВА ТА ЇХ ПОХОДЖЕННЯ

Дутко О.М., к. пед. н.,
доцент кафедри педагогіки та управління навчальним закладом
*Кам'янець-Подільський національний університет
імені Івана Огієнка*

У статті зроблено спробу визначити чинники формування світоглядних поглядів М. Костомарова, що зумовлювали життєві позиції та діяльність ученого. Зокрема, розглянуто дитинство, юність майбутнього просвітника, вузлові події життя зрілого М. Костомарова. Встановлено, що з дитинства майбутній просвітник відчував прихильність, повагу до всього українського. Під час вивчення історії та побуту українського народу ці почуття підсилювалися, утверджувалися, визначали просвітницьку діяльність ученого, спрямовану на покращення долі українського народу. Визначено, що важливу роль у життєдіяльності М. Костомарова зіграла глибока релігійність характеру вченого, яка визначала характерну, релігійно спрямовану просвітницьку позицію і залишалася незмінною впродовж життя.

Ключові слова: *М. Костомаров, просвітницька діяльність, духовність, релігія, духовенство, народна просвіта, рідна мова.*

В статье сделана попытка определить факторы формирования мировоззренческих взглядов Н. Костомарова, определяющие жизненные позиции и деятельность ученого. В частности, рассмотрены детство, юность будущего просветителя, узловые события жизни зрелого Н. Костомарова. Установлено, что с детства будущий просветитель чувствовал привязанность, уважение ко всему украинскому. При изучении истории, быта украинского народа эти чувства усиливались, утверждались, определяли просветительскую деятельность ученого, направленную на улучшение судьбы украинского народа. Определено, что важную роль в жизнедеятельности Костомарова сыграла глубокая религиозность его характера, которая определяла характерную, религиозно направленную просветительскую позицию и оставалась неизменной на протяжении жизни.

Ключевые слова: *Н. Костомаров, просветительская деятельность, духовность, религия, духовенство, народное просвещение, родной язык.*

Dutko O.M. RELIGIOUS AND ENLIGHTENMENT VIEWS OF M. KOSTOMAROV AND THEIR ORIGIN

The article presents an attempt to identify the factors of M. Kostomarov's worldview formation that have evoked the scientist's stance in life and activities, in particular, the future enlightenment luminary's childhood and youth, the key events in mature Kostomarov's life. It has been established that the future enlightener felt devotion and respect to everything Ukrainian. As he was studying the Ukrainian people's history and culture these feelings grew stronger and deeper, defining his enlightenment activities aimed at improvement of the Ukrainian people's fate. It has been established that deep religiousness of Kostomarov's personality, which defined his characteristic religiously induced enlightenment activities and stayed unchanged throughout his life, played a significant role in the scientist's life and work.

Key words: *M. Kostomarov, enlightenment activities, spirituality, religion, clergy, people's enlightenment, native tongue.*

Постановка проблеми. XIX століття в Україні можна вважати часом активізації культурно-освітніх процесів, що супроводжувалися виникненням української історичної науки (з'явилися історичні розвідки М. Костомарова, В. Антоновича, Д. Багалія, П. Куліша, О. Лазаревського, М. Драгоманова, М. Грушевського, Д. Яворницького та ін.), появою етнографічних досліджень, розгортанням народознавчої роботи, поширенням освіти та просвітництвом народу, активним формуванням національної свідомості широких народних мас. Все це стало істотними чинниками і показниками національно-культурного відродження

в Україні.

Зазначений період був надзвичайно багатий на імена видатних педагогів, мислителів, суспільних діячів – поборників української культурницької ідеї. Одне з чільних місць серед них посідає ім'я видатного історика, педагога, етнографа, письменника Миколи Івановича Костомарова (1817–1885), чия педагогічна спадщина й просвітницька діяльність тісно пов'язана з формуванням національної культури й освіти України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Науково-історичний доробок М. Костомарова ставав об'єктом дослі-

дження в працях сучасних науковців: О. Гончара, Ю. Пінчука, Н. Романцова, В. Сарбей, В. Смолій. Художню творчість діяча розглядали у своїх працях І. Богданова, В. Зубань, Я. Козачок, Л. Підгорна. Етнографічні праці Миколи Івановича вивчали В. Качкан, Б. Литвак, С. Пилипчук, П. Попова, Т. Шамберко, М. Яценко; політичні та філософські погляди вченого досліджували С. Світленко, А. Сініцина, І. Огороднік, Т. Чалая, Н. Фокіна. Про М. Костомарова як про просвітника згадується в дослідженнях М. Антоновича, С. Дмитренко, В. Омельчук, Н. Побірченко. Однак проведений історіографічний аналіз показує, що в сучасній науці ще не розглядалося питання становлення світоглядних поглядів вченого, які спрямовували його просвітницьку діяльність, що й зумовило вибір теми дослідження.

Постановка завдання. Мета статті – визначити чинники формування світоглядних поглядів М. Костомарова, що зумовлювали життєві позиції та діяльність вченого. Для встановлення об'єктивної картини життєдіяльності педагогічної персоналії, осмислення та справедливого аналізу поведінки діяча важливо спробувати визначити основні події, постаті, умови життя, які сприяли формуванню особистісних якостей персоналії, визначали вектор його майбутньої діяльності. У статті зосередимося на розгляді релігійно-просвітницьких поглядів М. Костомарова, чинників їх формування та розвитку.

Безпосереднє вивчення автобіографічних, публіцистичних, художніх, історичних творів М. Костомарова та аналіз мемуарної спадщини друзів діяча дав можливість конкретизувати умови виховання малого Миколи, найближче коло спілкування, в якому формувався світогляд майбутнього просвітника.

Виклад основного матеріалу дослідження. Виховання в родині російського поміщика та української кріпачки неабияк вплинуло на формування юного Миколи Костомарова. Його батько – Іван Петрович був людиною освіченою, захоплювався творами Вольтера, Ж. д'Алембера, Д. Дідро та інших французьких енциклопедистів XVIII ст. Як писав згодом сам Микола Іванович, батько «багато читав, постійно виписував книжки, вивчив навіть французьку мову настільки, що міг читати цією мовою <...>» [1, с. 427]. Однак Іван Петрович викликав у малого сина суперечливі відчуття. З одного боку, він був гарячкуватий і часом міг «показати над підлеглими панську палку», водночас – прихильно ставився до ідеї людської рівності, братніх стосунків між людьми.

«В його характері не було ніякої панської пихатості, вірний ідеям своїх французьких наставників, він нізащо не хизувався дворянським титулом і терпіти не міг тих, в кого помічав хоча б тінь хизування своїм походженням і званням», – зазначав у спогадах М. Костомаров [там само, с. 428].

Переконання і погляди «старосвітського вільнодумця» (так пізніше схарактеризував особистість І.П. Костомарова його син) позначилися і на вихованні єдиного сина. Іван Петрович привчав маленького Миколу до читання, знайомив його з творами відомих на той час письменників, відвідував з ним театр, організовував читання на природі [1, с. 429]. Так, організоване виховання сприяло формуванню естетичного смаку у хлопчика, розвитку його світобачення, спонукало до знайомства з новими тенденціями в літературі та драматургії.

Однак батько вченого був прихильником матеріалістичного вчення і вирізнявся «крайнім безвір'ям» [1, с. 427], яке, за результатами нашого дослідження, не сприймалося хлопчиком.

Завдячуючи протистоянню і впливу матері (української кріпачки), вихованої в православно-християнських традиціях, яка відігравала в житті М. Костомарова важливу роль помічниці, порадниці та берегині, вже в ранні роки, як згадувала близька приятелька М. Костомарова Н. Білозерська, «<...> релігія мала для нього велике значення через те, що була принадністю забороненого плоду. Ще восьмирічним хлопчиком потай від батька він бігав до церкви на заутреню; в релігії знаходив він утіху в своїх дитячих, а згодом в серйозніших злигоднях життя» [2, с. 623]. За спогадами жителів села Юрасівка, в часи панів Костомарових все світле концентрувалося довкола двох людей – Миколи Івановича і його матері. Маленький панич був добрий, чуйний, гуманний у ставленні до кріпаків, що вирізняло його серед дітей інших панів <...>. З самого дитинства майбутнього історика приваблювали люди, «живі люди і їхнє минуле, яке висловлювалося в народних піснях та переказах» [3, с. 64]. Більшість свого вільного часу панич Микола проводив серед дітей кріпаків (які, за дослідженням тогочасного місцевого земського статиста, переважно були українцями), тому з дитинства чув українську мову, не чужими для нього стали українські народні звичаї. Як вважав на початку ХХ ст. дослідник В. Семевський, саме через це «любов до Малоросії була в ньому чимось рідним, спадковим» [4, с. 181].

Для встановлення історичної справедливості варто вказати на трагічні випадки ді-

тинства М. Костомарова, які закарбувалися в пам'яті вченого і про які він згадував вже на схилі літ, і під впливом яких формувалися особистісні риси характеру юнака.

Вже в одинадцять років М. Костомаров став учнем Московського пансіону. Розлука з рідною домівкою, з рідною матінкою важко давалася малому Миколі, якого бентежило життя в чужому краї, серед чужих людей. І лише захоплення навчанням і здібності до науки відволікали хлопчика, допомагали впоратися з переживаннями.

Водночас на долю малого Миколи випали ще серйозніші моральні переживання, пов'язані з втратою батька. Як з'ясувалося згодом, І. Костомаров був жорстоко вбитий кріпаками, які свій злочин пояснили так: «Сам пан винен, що нас спокусив; бувало почне всім розповідати, що бога немає, що на тому світі нічого не буде, що тільки дурні бояться загробного покарання, – ми і взяли собі до голови, що коли на тому світі нічого не буде, то все можна робити» [5, с. 438].

Ускладнювало життя хлопчика ще й те, що Микола залишився кріпаком, оскільки був народжений до вінчання своїх батьків. Тетяна Петрівна кілька років по тому вибрювала свободу для свого сина.

Спираючись на думку сучасних психологів, які доводять, що релігійність не є іманентно притаманною особистості властивістю, а формується в релігійно спрямованому соціальному середовищі [6], можна стверджувати, що в дитячі роки саме в таких умовах перебував М. Костомаров. Постать матері, православної християнки, зростання серед дітей українських кріпаків, які дотримувалися релігійних традицій, а також психологічно складні епізоди дитинства (суперечливі погляди батька, за які він поплатився життям) відіграли неабияку роль у формуванні релігійно світоглядних поглядів майбутнього вченого.

Згодом, з 1833 р. навчання на історико-філологічному факультеті Харківського університету сприяло захопленню юним Костомаровим історією, одночасно він почав вивчати народні пісні, традиції, звичаї, вірування, духовні надбання українського народу.

Про зазначений період у мемуарах потім згадував: «Мені хотілося знати долю всіх народів, не менше цікавила мене і література з історичної точки її значення» [7, с. 442]. М. Костомаров багато читав, обдумував прочитане і зрозумів, «що історію потрібно вивчати не тільки за мертвими літописами і записками, а й у живому народі. Не може бути, щоб століття минулого життя не залишили сліду в житті і спогадах нащадків: потрібно лише пошукати – і знай-

деться багато того, що до цих пір було занедбано наукою» [там само, с. 446]. Він ознайомився зі збірниками «малоруських» пісень, виданими М. Максимовичем, збірником «великоруських» пісень І. Сахарова. Народна словесність захопила початкового етнографа, який згодом написав: «Мене здивувала і захопила непідробна краса малоруської народної поезії, я ніяк не підозрював, щоб така витонченість, така глибина і свіжість почуття були у витворах народу, настільки близького мені і про який я, як виявилось, нічого не знов» [там само, с. 447].

На думку відомого російського культуролога О. Пипіна, науковий інтерес, який з'явився у М. Костомарова і спрямовував його діяльність до історико-етнографічних студій, був викликаний «літературою, в якій в самих різноманітних проявах відображалася ідея народності» [8, с. 778]. Пізніше знайомство Миколи Івановича з відомим етнографом, фольклористом, педагогом І. Срезневським та його творами «закріпили інтерес та бажання вивчати малоруську народність» [9, с. 447]. Двох людей зближувала зацікавленість слов'янськими мовами і літературою, прихильність до «малоруської народності». По-новому розуміючи і сприймаючи все українське, М. Костомаров перечитував твір І. Котляревського «Енеїда», твори Г. Квітки-Основ'яненка та інші книжки українською мовою, що існували на той час. Обмежена кількість літератури народною мовою викликала у М. Костомарова розуміння необхідності вивчати життя народу не лише з книжок, а й через близьке, живе знайомство з ним. М. Костомаров активно поринув в етнографічні дослідження. Він здійснив низку цікавих етнографічних подорожей землями Слобожанщини, слухав народну українську мову, записував малоруські вислови, занотовував відомості про особливості народного життя і побуту, збирав та записував українські пісні, народні звичаї.

Вже в дисертаційному дослідженні «Об историческом значении русской народной поэзии» (1844 р.) М. Костомаров зробив першу у вітчизняній науці спробу засобами етнографії виявити найхарактерніші риси духовного, історичного і суспільного життя українців. Свою наукову працю, що ґрунтувалася на досліджені пам'яток усної народної творчості, він розпочав з розділу «Життя духовне», в якому розглянув погляди народу на ставлення людини до вищого начала – Бога і до природи загалом. М. Костомаров висловлював переконання, що саме історичні події залишають особливий відбиток на поглядах народу у відношенні до вищого начала і моральних

понять. Тому, пояснював учений, у кожного народу є свій особливий погляд на свою релігію [10, с. 51]. Релігійність М. Костомаров розглядав як «найважливішу умову народного характеру», а народну поезію – як джерело, яке допоможе пізнати її [там само, с. 51].

Юний етнограф вказував на релігійний характер малоруської поезії, простежував його в піснях, присвячених релігійній тематиці, а також в поетичних творах, в яких розкривається суспільне і сімейне життя народу. Поданий у дисертації етнографічний матеріал автор супроводжував спеціальними ґрунтовними поясненнями, що допомагало зрозуміти та осягнути духовну сторону народного життя, його уподобання, вірування, звичаї, намагався розкрити ментальність українців, їхні культурні стереотипи.

Захоплений «малоруським» фольклором Микола Іванович ще у 1840 р. пише художньо-літературний твір «Сорок літ. Народна малоруська легенда», який, крім основного сюжету, містить роздуми автора, що транслюють читачам його тогочасні релігійні переконання. Зі сторінок твору М. Костомаров виступає проти проповідників атеїзму, які поступово нищили моральну сутність людини. На його думку, найвищою нагородою для людини є духовний розвиток, пов’язаний з вірою в Бога. Він з упевненістю стверджував, що «матеріалізм приваблює до себе людей небагатої духовної натури своєю легкістю і доступністю для кожного розумника абстрактних доказів, що придатні для предметів ужитку, проте зовсім не застосовані у високих питаннях про божество, про дух, про бессмерття» [11, с. 407].

Показовим для нашого дослідження є програмний твір Кирило-Мефодіївського товариства «Книга буття українського народу» (1846), який сучасний український учений-історик В. Качкан називає «сто чотири афоризми М. Костомарова, написані стилем «Біблії», які вирізняються високою духовністю, гармонійною цінністю [12, с. 45]. У творі проголошено ідею українського національного відродження та ідею українського месіанізму. Автор упевнений, що «встане Україна зі своєї могили», а слідом за нею вся слов’янщина, і «не залишиться ні царя, ні пана, ні холопа», а на основі християнської любові вдастися досягнути рівності та гідності людських прав [13].

У планах Кирило-Мефодіївського товариства актуальним було і мовне питання. Серед основних завдань товариства – вимога забезпечити рівність прав на розвиток національної мови та культури кожного слов’янського народу, зокрема українського.

Згадані погляди вченого, висловлені в зазначених наукових, літературних, філософсько-релігійних творах, дають змогу стверджувати, що вже в ті роки у свідомості М. Костомарова істотно домінували релігійні переконання, а також зародилися ідеї національного відродження, які сформували внутрішню мотивацію до певної поведінки науковця в майбутньому і життевого стилю загалом. Його майбутня просвітницька, громадська національно зорієнтована діяльність, з одного боку, визначалася релігійними поглядами, сформованими моральними цінностями, з іншого – прихильним ставленням до всього українського.

Так, сповідуючи впродовж життя християнські цінності, пізніше (з 1847 року по квітень 1859 року вчений був заарештований через справу Кирило-Мефодіївського братства, перебував у засланні, тому не міг вільно висловлюватися і діяти), у 1862 році в публіцистичній статті «Християнство і кріпацтво» М. Костомаров доводить необхідність вільного становища людини. На противагу «ворогам і хулигам віри і науки Христової», які прагнули довести, ніби християнство «освящає і похваляє неволю і гвалт, не дає людському розуму розвернутись, примушує – заплющивши очі, без власної розваги, узnavати за правду те, що сказано і робiti як показано», М. Костомаров стверджував, що людина навіть по відношенню до Бога не є кріпаком, оскільки звертається до нього не «пан Бог», а «Отче наш». Вчений упевнено переконував: «<...> не купував нас Христос у підданство, а і скупив із підданства і кріпацтва» [14, с. 10]. Суголосними із цими є й слова з «Книги буття українського народу», де вчений писав: «<...> ще гірша неправда: буцім установлено од Бога, щоб одні панували і збагатились, а другі були у неволі і нищі <...>» [15, с. 53], тим самим транслюючи власне глибоке прихильне ставлення до християнства, його моралі та віри в його визначальне значення для українського народу. (Проявлене значення прийняття християнства для праукраїнців вчений висловлювався також у науково-історичних працях «Черты народной южно-русской истории» (1861), «Русская история в жизнеописаниях ее главнейших деятелей» (1873–1876), де підкреслював, що християнство сприяло культурно-освітньому розвитку праукраїнців, а історичний проміжок часу від прийняття християнства до нашестя татар на українські землі М. Костомаров називає періодом «розумової культури»).

У 60-ті роки XIX ст. в період активної просвітницької діяльності Миколи Івановича, його позитивне визначальне ставлення

до релігії виявляється у зверненні до української інтелігенції з вимогою надрукувати для народу науково-популярні книжки, насамперед релігійного змісту, завдяки чому й вийшли друком «Оповідання із Св. Письма» С. Опатовича. У дусі своїх світоглядних пріоритетів М. Костомаров наголошував, що освіта народу повинна мати православно-християнське спрямування, оскільки «<...> православне християнство було протягом багатьох віків основою його (народу – прим. О.Д.) моральної сили, за православ'я страждали його предки; православ'я злилося з його сутністю» [16, с. 3]. У зв'язку із цим реалізацію освітніх завдань, на перевонання автора, слід почати саме з видання букварів та книг для початкового навчання, зміст яких має бути тісно пов'язаний з релігійною традицією, тобто він мав на увазі необхідність починати навчальний процес з вивчення короткої священної і церковної історії, катехізиса, уривків із повчань святих отців церкви, із житій улюблених народом святих, а також із тлумачних пояснень щодо процедур богослужіння. (Зауважимо, що у статті «Дві руські народності» (1861 р.) М. Костомаров так само, як і в дисертації 1844 р. наголошував на глибокій релігійності українського народу, який «<...> берегтиме в собі релігійні основи доти, доки існуватиме суспільна сума головних ознак, що становлять його народність» [17, с. 59]. Зазначені аргументи пояснюють прагнення вченого щодо видання книг релігійного змісту, що мало створити умови для збереження української народності, важливою ментальною ознакою якого є релігійність і глибока духовність.

Зі спогадів В. Менчиця, відомого громадського діяча, письменника, члена Петербурзької громади [18, с. 66], дізнаємося, що М. Костомаров надавав безперечно позитивного значення культурній місії духовенства у справі національного відродження українського народу, його мови і збереження від винародовлення. На культурних зібраннях членів Громади в ті ж роки М. Костомаров зазначав, що необхідно «дати Україні самостійну, незалежну церкву; якби вони (східні патріархи – прим. О.Д.) утворили духовенство таке, котре б провело народну мову в казання, до школи, до церковних одіянь і таким робом мову народну було висвячено, то я переконаний глибоко, що українському народові не було б рації лякатися за те, що вона зникне з лиця землі, як національна святість» [там само, с. 69].

Пізніше, у другій половині 60-х років XIX ст., в умовах надскладної суспільно-політичної ситуації, що склалася навколо національного українського питання в Росії-

ській імперії, зокрема появи Валуєвського циркуляру, М. Костомаров переконував суспільство в корисності перекладу Євангелія українською мовою: «Малоруси, які бажали використати малоруську мову для початкової освіти народу, не керувалися ніякими іншими намірами, крім переконання, що мова природна, всмоктана з материнським молоком, є найбільш легким засобом для передачі початків освіти, ніж та, що була чужою для народного вуха <...> Якщо було вирішено доречним перекладати Святе Письмо з церковнослов'янської мови на російську, то тим самим здавалося доречно перевести його малоросійською мовою <...>» [19, с. 247].

У 80-ті роки XIX ст. у статті «Малорусское слово» (1881) він висловив негативне ставлення до заборони читати церковні проповіді народною мовою в церквах на українських землях. На думку Миколи Івановича, згадані заходи вели до розвитку ворожого ставлення народу до духовенства і духовності, укорінювали життєву байдужість, знищували поезію, що була притаманна українському народу, через що «починає панувати вульгарність, мілкість, мертвота». М. Костомаров високо ставив духовенство, яке своїм впливом, діяльністю сприяло збереженню релігійних традицій українського народу, його віри, і щоб цей вплив не зменшувався необхідно, за словами автора: «<...> поставити духовників у безпрешкодну можливість звертатися до народу в церкві зрозумілою для народу мовою» [20, с. 404].

Висновки з проведеного дослідження.

Отже, можна констатувати, що М. Костомаров протягом життя залишався глибоко релігійною, духовною людиною. Ще з дитинства його захоплював побут, релігійні традиції, звичаї, духовне життя українського народу, що впливало на визначення його життєвого шляху, формування світоглядних позицій. У часи заборони всього українського, прагнучи послаблення антиукраїнської політики царського уряду виступав проти поневолення людей, за просвіту простого люду. Цитуючи християнські твердження, прагнув свободи для всіх народів, покращення моральності в суспільстві. У просвітницькій місії важливе місце відводив християнству, а також духовенству, яке б мало опікуватися освітою, розширювати сферу вживання української мови, сприяти збереженню релігійних традицій українського народу, його віри, а отже, і народності.

Здійснене дослідження не вичерпує всієї проблематики просвітницької діяльності М. Костомарова. Предметом окремої

наукової розвідки може бути дослідження трансформації ідей вченого у вітчизняному освітньо-культурному процесі.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Костомаров Н.И. Исторические произведения. Автобиография; сост. В.А. Замлинский; примеч. И.Л. Бутича. 2-е изд. Киев: Лыбидь, 1990. 735 с.
2. Белозерская Н.А. Николай Иванович Костомаров в 1857–1875 гг. Русская старина. Санкт-Петербург. 1886. № 3. С. 609–636.
3. Щербина Ф. К биографии Костомарова. Киевская старина. Киев. 1895. № 4. С. 63–75.
4. Семевский В.И. Николай Иванович Костомаров. 1817–1885. Русская старина. Санкт-Петербург. 1886. № 1. С. 181–212.
5. Костомаров Н.И. Исторические произведения. Автобиография; сост. В.А. Замлинский; примеч. И.Л. Бутича. 2-е изд. Киев: Лыбидь, 1990. 735 с.
6. Пірен М. Утвердження духовних цінностей громадянського суспільства і релігійна соціалізація особистості. Соціальна психологія, 2005. № 6 (14). С. 31–41.
7. Костомаров Н.И. Исторические произведения. Автобиография; сост. В.А. Замлинский; примеч. И.Л. Бутича. 2-е изд. Киев: Лыбидь, 1990. 735 с.
8. Пыпин А. Обзор малорусской этнографии. Н.И. Костомаров. Вестник Европы. Санкт-Петербург. 1885. № 10. С. 777–804.
9. Костомаров Н.И. Исторические произведения. Автобиография; сост. В.А. Замлинский; примеч. И.Л. Бутича. 2-е изд. Киев: Лыбидь, 1990. 735 с.
10. Костомаров Н. Об историческом значении русской народной поэзии. Слов'янська міфологія. Київ. 1994. С. 44–200.
11. Костомаров М.І. Сорок літ. Малоруська народна легенда. Твори: в 2-х т. Київ, 1990. Т. 2. Повісті. С. 350–409.
12. Качкан В.А. Українське народознавство в іменах: навч. посібник: у 2 ч. Київ, 1994. Ч. 1. 336 с.
13. Костомаров М.І. Закон Божий: (Книга буття українського народу); уклад. І.І. Глизь. К.: Либідь, 1991. 39 с.
14. Костомаров Н. Мысли Южнорусса. Християнство і кріпацтво. Науково-публіцистичні і полемічні писання Костомарова; за ред. М. Грушевського. Київ: Державне видавництво України, 1928. С. 140–142.
15. Костомаров М.І. Закон Божий: (Книга буття українського народу); уклад. І.І. Глизь. К.: Либідь, 1991. 39 с.
16. Костомаров Н.И. О преподавании на южно-русском языке. Основа. Южно-русский литературно-ученый вестник. Петербург. 1862. № 5. С. 1–6.
17. Костомаров Н.И. Две русские народности. Основа. Южно-русский литературно-ученый вестник. Петербург. 1861. № 3. С. 12–71.
18. Костомаров в петербурзькій громаді 1860-х р. З споминів Вол. Менчица; подав А. Михалевич. Україна. Київ. 1925. № 3. С. 66–68.
19. Костомаров Н. Малорусская литература. Науково-публіцистичні і полемічні писання Костомарова; за ред. М. Грушевського. Київ: Державне видавництво України, 1928. С. 240–247.
20. Костомаров Н.И. Малорусское слово. Вестник Европы. Санкт-Петербург. 1881. № 1. С. 401–407.

УДК 378.147:378.115

КОНЦЕПТУАЛЬНІ АСПЕКТИ ПЕДАГОГІКИ ЕКОНОМІЧНИХ ДИСЦИПЛІН У НІМЕЦЬКОМОВНИХ КРАЇНАХ

Копил Г.О., к. пед. н., доцент,
доцент кафедри німецької мови

Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана

У статті йдеться про концептуальні засади, започаткування та розвиток дисципліни «Педагогіка економічних дисциплін», або «Економічна педагогіка», в німецькомовних країнах. Розкривається процес визначення термінології німецькомовними дослідниками, особливо щодо теоретично-практичних спільніх і відмінних рис спорідненого фаху «Професійна педагогіка» стосовно основного фаху «Економічна педагогіка»; проаналізовано підходи багатьох вчених-педагогів Німеччини, Австрії і Швейцарії.

Ключові слова: педагогіка економічних дисциплін / економічна педагогіка, професійна педагогіка, педагогіка для підприємства, підвищення кваліфікації, професійно-економічне виховання.

В статье идет речь о концептуальных основах создания и развития дисциплины «Педагогика экономических дисциплин», или «Экономическая педагогика», в немецкоязычных странах. Раскрывается процесс определения терминологии немецкоязычными исследователями, особенно в понимании теоретико-практических общих и отличительных черт родственной специальности «Профессиональная педагогика» по отношению к основной специальности «Экономическая педагогика»; проанализированы подходы многих ученых-педагогов Германии, Австрии и Швейцарии.

Ключевые слова: педагогика экономических дисциплин / экономическая педагогика, профессиональная педагогика, педагогика для предприятия, повышение квалификации, профессионально-экономическое воспитание.